

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان شناسی همگانی (M.A)

موضوع :

بررسی صرفی و معنایی واژه‌های مشتق مصوب فرهنگستان

و انطباق آن با قواعد متعارف واژه سازی در زبان فارسی

استاد راهنما:

دکتر سید مهدی سمائی

استاد مشاور:

دکتر آزیتا افراشی

نگارنده: زهرا انصاری

سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
	فصل اول : کلیات پژوهش
۳	مقدمه
۴	۱-۱ هدف و اهمیت پژوهش
۵	۲-۱ بیان مسئله
۶	۳-۱ سوال تحقیق
۶	۴-۱ فرضیه تحقیق
۶	۵-۱ بیان مفاهیم
۶	۱-۵-۱ صرف
۶	۲-۵-۱ واژه سازی
۷	۳-۵-۱ اشتقاق
۷	۴-۵-۱ وند افزایی
۷	۵-۵-۱ وند
۸	۶-۵-۱ ترکیب
۸	۷-۵-۱ شفافیت
۸	۸-۵-۱ تیرگی
۹	۶-۱ محدودیت تحقیق
۸	۷-۱ روش تحقیق
۱۰	۸-۱ نکاتی پیرامون این پایان نامه

فصل دوم : پیشینه تحقیق

- مقدمه ۱۳
- ۱-۲ تاریخچه مختصری از مطالعات صرفی ۱۳
- ۲-۲ مطالعات غیر ایرانی ۱۶
- ۱-۲-۲ بائر (۱۹۸۴) ۱۶
- ۲-۲-۲ آرنف (۱۹۸۹) ۱۷
- ۳-۲-۲ ینسن (۱۹۸۹) ۱۷
- ۴-۲-۲ کریستال (۱۹۹۰) ۱۸
- ۵-۲-۲ هسیلمث (۲۰۰۲) ۱۹
- ۶-۲-۲ کیت وبراون (۲۰۰۶) ۱۹
- ۷-۲-۲ کاتامبا (۲۰۰۶) ۲۰
- ۸-۲-۲ اسپنسر و زویکی (۲۰۰۷) ۲۱
- ۳-۲ مطالعات ایرانی ۲۳
- ۱-۳-۲ پژوهش های نوین زبانشناسی ۲۴
- ۱-۳-۲-۱ کلباسی (۱۳۷۱) ۲۴
- ۲-۱-۳-۲ کشانی (۱۳۷۱) ۲۶
- ۳-۱-۳-۲ طباطبائی (۱۳۷۶) ۲۷
- ۴-۱-۳-۲ ماهوتیان (۱۳۷۸) ۲۸
- ۵-۱-۳-۲ طباطبائی (۱۳۸۲) ۲۹

۳۰ ۲-۳-۱-۶ شقاقی (۱۳۸۶)
۳۲ ۲-۴ مقالات ایرانی
۳۲ ۲-۴-۱ صادقی (۱۳۷۰)
۳۳ ۲-۴-۲ سمائی وشمسائی (۱۳۸۲)
۳۵ ۲-۴-۳ سمائی (۱۳۸۵)
۳۵ ۲-۴-۴ عباسی (۱۳۸۵)
۳۶ ۲-۴-۵ سمائی (۱۳۸۶)
۳۶ ۲-۴-۶ هاشمی میناباد وشمسی (۱۳۸۶)
۳۷ ۲-۵ پایان نامه های ایرانی
۳۷ ۲-۵-۱ قطره (۱۳۷۹)
۳۷ ۲-۵-۲ رفیعی (۱۳۸۶)
۳۸ ۲-۵-۳ رفیعی (۱۳۸۷)
۳۹ ۲-۶ جمع بندی مطالب

فصل سوم : ملاحظات نظری

۴۱ مقدمه
۴۱ ۳-۱ صرف (ساختاوزه)
۴۳ ۳-۲ نظریه های صرفی
۴۶ ۳-۳ تکواژ

۴۹ ۱-۳-۳ خصوصیات تکواژ	
۵۰ ۲-۳-۳ تکواژ واژگانی و تکواژ دستوری	
۵۱ ۳-۳-۳ تکواژ مستقل و تکواژ وابسته	
۵۱ ۱-۳-۳-۳ وند	
۵۱ ۱-۱-۳-۳-۳ وندهای تصریفی و اشتقاقی	
۵۴ ۲-۱-۳-۳-۳ شیه وند	
۵۵ واژه	۴-۳
۵۵ ۱-۴-۳ صورت کلمه و واژه قاموسی	
۵۶ ۲-۴-۳ واژه بسیط، مرکب، مشتق مرکب	
۵۶ تصریف و واژه سازی	۵-۳
۵۷ فرآیند واژه سازی	۶-۳
۵۸ ۱-۶-۳ فرآیند های فرعی واژه سازی	
۵۸ ۱-۱-۶-۳ ابداع	
۵۸ ۲-۱-۶-۳ قرض گیری	
۵۸ ۳-۱-۶-۳ آمیزش	
۵۹ ۴-۱-۶-۳ کوتاه سازی	
۵۹ ۵-۱-۶-۳ سرواژه سازی	
۵۹ ۶-۱-۶-۳ پس سازی	
۵۹ ۷-۱-۶-۳ تبدیل	
۵۹ ۲-۶-۳ فرآیند های اصلی واژه سازی	
۶۰ ۱-۲-۶-۳ اشتقاق	
۶۰ ۲-۲-۶-۳ ترکیب	
۶۱ ۳-۲-۶-۳ اشتقاق و ترکیب	
۶۲ ۷-۳ ملاک صرفی – معنایی تحلیل واژه ها	

۶۲ ۱-۷-۳ شفافیت و تیرگی معنایی

۶۵ ۸-۳ جمع بندی مطالب

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده ها

۶۸ مقدمه

۶۹ ۱-۴ شیوه گرد آوری داده ها

۷۲ ۲-۴ بررسی و تحلیل صرفی - معنایی واژه ها

۷۴ ۱-۲-۴ تحلیل واژه های مشتق دارای پیشوند

۷۴ ۱-۲-۴-۱ (ابر-)

۷۵ ۲-۲-۴-۱ (با-)

۷۶ ۳-۲-۴-۱ (بر-)

۷۷ ۴-۲-۴-۱ (بی-)

۷۸ ۵-۲-۴-۱ (پاد-)

۷۹ ۶-۲-۴-۱ (پیرا-)

۸۰ ۷-۲-۴-۱ (ترا-)

۸۱ ۸-۲-۴-۱ (در-)

۸۱ ۹-۲-۴-۱ (دش-)

۸۲ ۱۰-۲-۴-۱ (ذی-)

۸۳ ۱۱-۲-۴-۱ (فرا-)

۸۴ ۱۲-۲-۴-۱ (فرو-)

۸۵..... (نا) ۱۳-۱-۲-۴

۸۶..... (وا) ۱۴-۱-۲-۴

۸۷..... (ور) ۱۵-۱-۲-۴

۸۷..... (هم) ۱۶-۱-۲-۴

۸۸..... (هو) ۱۷-۱-۲-۴

۹۰..... ۲-۲-۴ تحلیل واژه های مشتق دارای پسوند

۹۰..... (آ) ۱-۲-۲-۴

۹۱..... (آئی) ۲-۲-۲-۴

۹۲..... (آر) ۳-۲-۲-۴

۹۳..... (آک) ۴-۲-۲-۴

۹۴..... (آل) ۵-۲-۲-۴

۹۴..... (آن) ۶-۲-۲-۴

۹۵..... (آنه) ۷-۲-۲-۴

۹۶..... (بار) ۸-۲-۲-۴

۹۷..... (باره) ۹-۲-۲-۴

۹۸..... (بان) ۱۰-۲-۲-۴

۹۸..... (چه) ۱۱-۲-۲-۴

۹۹..... (دار) ۱۲-۲-۲-۴

۱۰۰..... (دان) ۱۳-۲-۲-۴

- ۱۰۱..... (۱۴-۲-۲-۴) (- دیس)
- ۱۰۲..... (۱۵-۲-۲-۴) (- زار)
- ۱۰۳..... (۱۶-۲-۲-۴) (- سا) و (- سان)
- ۱۰۳..... (۱۷-۲-۲-۴) (- سار)
- ۱۰۴..... (۱۸-۲-۲-۴) (- ستان)
- ۱۰۵..... (۱۹-۲-۲-۴) (- سرا)
- ۱۰۶..... (۲۰-۲-۲-۴) (- ش)
- ۱۰۷..... (۲۱-۲-۲-۴) (- ک)
- ۱۰۸..... (۲۲-۲-۲-۴) (- کار)
- ۱۰۹..... (۲۳-۲-۲-۴) (- کاری)
- ۱۰۹..... (۲۴-۲-۲-۴) (- کده)
- ۱۱۰..... (۲۵-۲-۲-۴) (- کی)
- ۱۱۱..... (۲۶-۲-۲-۴) (- گار)
- ۱۱۲..... (۲۷-۲-۲-۴) (- گان)
- ۱۱۲..... (۲۸-۲-۲-۴) (- گاه)
- ۱۱۳..... (۲۹-۲-۲-۴) (- گر)
- ۱۱۴..... (۳۰-۲-۲-۴) (- گرا)
- ۱۱۵..... (۳۱-۲-۲-۴) (- گرابی)
- ۱۱۶..... (۳۲-۲-۲-۴) (- گری)

- ۱۱۷..... (گین) و (گون) ۳۳-۲-۲-۴
- ۱۱۸..... (مان) ۳۴-۲-۲-۴
- ۱۱۹..... (مند) ۳۵-۲-۲-۴
- ۱۲۰..... (ن) ۳۶-۲-۲-۴
- ۱۲۰..... (ناک) ۳۷-۲-۲-۴
- ۱۲۱..... (ند) ۳۸-۲-۲-۴
- ۱۲۱..... (نده) ۳۹-۲-۲-۴
- ۱۲۲..... (وار) ۴۰-۲-۲-۴
- ۱۲۳..... (واره) ۴۱-۲-۲-۴
- ۱۲۴..... (ور) ۴۲-۲-۲-۴
- ۱۲۴..... (وش) ۴۳-۲-۲-۴
- ۱۲۵..... (وند) ۴۴-۲-۲-۴
- ۱۲۶..... (ه) ۴۵-۲-۲-۴
- ۱۲۷..... (ی) ۴۶-۲-۲-۴
- ۱۲۸..... (یار) ۴۷-۲-۲-۴
- ۱۲۹..... (یان) ۴۸-۲-۲-۴
- ۱۳۰..... (یت) ۴۹-۲-۲-۴
- ۱۳۱..... (یزه) ۵۰-۲-۲-۴
- ۱۳۲..... (ین) ۵۱-۲-۲-۴

۱۳۳..... ۴-۲-۲-۵۲ (-ینه)

۱۳۴..... ۴-۲-۲-۵۳ (-بیه)

۱۳۵..... ۴-۳ جمع بندی مطالب

فصل پنجم: خلاصه و یافته های تحقیق

۱۳۸..... مقدمه

۱۳۸..... ۵-۱ خلاصه

۱۳۹..... ۵-۲ یافته های تحقیق

۱۴۱..... ۵-۳ یافته های فرعی تحقیق

۱۴۲..... ۵-۴ پیشنهاد برای پژوهش های آتی

ضمائم

۱۴۴..... فهرست منابع فارسی

۱۴۷..... فهرست منابع انگلیسی

۱۴۹..... واژه نامه فارسی به انگلیسی

۱۵۵..... واژه نامه انگلیسی به فارسی

پیوست

۱۶۱..... پیوست داده ها

۲۵۴..... چکیده انگلیسی

فهرست نمودارها

- نمودار ۲- ۱ صرف ۱۶
- نمودار ۲- ۲ موانع زیایی ساخت واژه ۲۸
- جدول ۴- ۱ پیشوندها و پسوندهای موجود در واژه های مشتق فرهنگستان بر اساس بسامد وقوع ۷۰

فهرست نشانه ها

یا، و	/
واج نویسی	//
فعل	V
صفت	A
اسم	N
نمونه غیر دستوری	*
اشتقاق	[]

جدول نشانه های آوایی

<u>الفبای فارسی</u>	<u>نشانه</u>	<u>الفبای فارسی</u>	<u>نشانه</u>
خ	x	ب	b
ی	y	د	d
ز ذ ض ظ	z	ف	f
ع ء	?	گ	g
چ	č	ه ح	h
ج	j	ک	k
ش	š	ل	l
ژ	z	م	m
اَ	a	ن	n
اِ	e	پ	p
اُ	o	ق غ	q
آ	â	ر	r
ای	i	س ص ث	s
او	u	ت ط	t
		و	v

چکیده

فرهنگستان زبان و ادب فارسی به طور گسترده ای از اشتقاق برای واژه سازی استفاده نموده است.

مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که آیا ساخت واژه های مشتق مصوب فرهنگستان کاملاً منطبق با اصول و قواعد متعارف فرآیند اشتقاق است یا به ضرورت و در راستای برنامه ریزی زبان از قواعد جدیدی هم استفاده می کند و واژه های نوساخته را عرضه می نماید. همچنین به لحاظ معنایی تیرگی و شفافیت نزد واژه های مشتق مصوب چه وضعیتی دارد.

روش کار در این پژوهش کتابخانه ای و تحلیل محتوا می باشد. به این ترتیب که ابتدا کلمه های مشتق مصوب استخراج و بر اساس وندي که به آنها متصل شده بود، به صورت فهرست های مجزا طبقه بندی شدند. سپس فهرستی از وندهای مورد توافق در زبان فارسی تهیه و مبنای بررسی واژه ها قرار گرفت.

تعداد ۱۲۲ واژه جهت بررسی انتخاب گردید و هر واژه به لحاظ صرفی و معنایی مورد تحلیل قرار گرفت. مبنای تحلیل صرفی، عملکرد متعارف وندها در زبان فارسی و تحلیل معنایی بر مبنای معنی واژه پایه که در فرهنگ سخن آمده، بوده است. در نهایت بررسی تیرگی و شفافیت واژه ها نیز مد نظر قرار گرفت.

نتایج بدست آمده ما را در جهت تایید فرضیه این پژوهش که مبتنی بر متفاوت بودن رابطه صرفی- معنایی برخی از واژه های مشتق مصوب فرهنگستان با رابطه صرفی- معنایی واژه های موجود در زبان فارسی است، سوق داد. همچنین مشخص گردید که به لحاظ معنایی مسئله تیرگی در واژه های مشتق مصوب فرهنگستان آشکار و نیازمند توجه بیشتری است.

فهرست منابع

فهرست منابع فارسی

- اگردی، ویلیام و دابروولسکی، مایکل و آرانیف، مارک (۱۳۸۰)، درآمدی بر زبان‌شناسی معاصر، ترجمه علی درزی، تهران، انتشارات سمت.
- ابوالقاسمی، محسن (۱۳۸۶)، چاپ پنجم، دستور تاریخی مختصر زبان فارسی، سمت، تهران.
- ارغوانی، مریم (۱۳۸۸)، بررسی صرفی و معنایی واژه‌های مصوب فرهنگستان (۴ دفتر) و انطباق آن با قواعد متعارف واژه‌سازی در زبان فارسی، پایان‌نامه کارشناسی همگانی، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- افراشی، آزیتا (۱۳۷۸)، "نگاهی به شفافیت و تیرگی معنایی در سطح واژه‌های مرکب"، مجله زبان و ادب، سال سوم، شماره ۱۰-۹، ص ۹۱-۹۳.
- _____ (۱۳۸۸)، ساخت زبان فارسی، تهران، انتشارات سمت.
- انوری، حسن (۱۳۸۸)، چاپ پنجم، فرهنگ روز سخن (۲ جلدی)، تهران، سخن.
- باطنی، محمدرضا (۱۳۵۶)، "کلمات تیره و شفاف، بحثی در معناشناسی (۲)"، مجله سخن، شماره ۲۶، دی و بهمن ۱۳۵۶، ص ۱۱۷.
- بهشتی، علاء‌الدین (۱۳۵۵)، ساختمان واژه زبان فارسی امروز، تهران، چاپخانه پیروز.
- دبیر مقدم، محمد (۱۳۸۳)، زبان‌شناسی نظری (پیدایش و تکوین دستور زایشی)، تهران، انتشارات سمت.

- رفیعی، عادل (۱۳۸۶)، نگاهی به عملکرد معنایی پسوندهای اشتقاقی زبان فارسی، پایان نامه دکتری زبان فارسی همگانی، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی.
- رفیعی، فاطمه (۱۳۸۷)، بررسی وندهای مورد اختلاف در زبان فارسی، پایان نامه کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی، تهران، دانشگاه پیام نور.
- سمائی، سید مهدی (۱۳۸۲)، "بررسی یاء نسبت در واژه سازی"، مجله زبان شناسی، سال هجدهم، شماره اول، بهار و تابستان، ص ۷۰-۷۲.
- _____ (۱۳۸۵)، "یاء نسبت در زبان علم و زبان عامیانه". نامه فرهنگستان، دوره هشتم، شماره دوم، ص ۲۲۹.
- _____ (۱۳۸۶)، "واژه شکن"، نامه فرهنگستان، دوره ۹، شماره ۱.
- سمائی، سید مهدی و الهام شمسیایی (۱۳۸۲). "بررسی یاء نسبت در واژه سازی"، مجله زبان شناسی، سال ۸۸ شماره ۱.
- شقاقی، ویدا (۱۳۷۹)، "تکرار در زبان فارسی"، مجموعه مقالات چهارمین کنفرانس زبان فارسی نظری و کاربردی، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ۵۱۹-۵۳۴.
- شقاقی، ویدا (۱۳۸۶)، مبانی صرف، تهران، انتشارات سمت.
- صادقی، علی اشرف (۱۳۷۰)، "شیوه ها و امکانات واژه سازی در زبان فارسی معاصر"، نشر دانش، سال ۱۱، شماره ۴، سال ۱۱، شماره ۵، سال ۱۲، شماره ۱.

- _____ (۱۳۷۱)، "شیوه ها و امکانات واژه سازی در زبان فارسی معاصر"، نشر دانش، سال ۱۲، شماره ۳، سال ۱۲، شماره ۴، سال ۱۲، شماره ۵، سال ۱۲، شماره ۶.
- _____ (۱۳۷۱)، "شیوه ها و امکانات واژه سازی در زبان فارسی معاصر"، نشر دانش، سال ۱۳، شماره ۲، سال ۱۳، شماره ۳، سال ۱۳، شماره ۴، سال ۱۳، شماره ۵، سال ۱۴، شماره ۱، سال ۱۴، شماره ۲.
- طباطبایی، علاء الدین (۱۳۷۶)، *فعل بسیط فارسی و واژه سازی*، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- _____ (۱۳۸۲)، *اسم و صفت مرکب در زبان فارسی*، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- _____ (۱۳۸۴)، "طرحی کلی از امکانات واژه سازی در زبان فارسی"، نشر دانش، سال ۲۱، شماره ۳۳.
- عباسی، آزیتا (۱۳۸۵)، "محدودیت های صرفی و نحوی در زایایی فرآیند اشتقاق در زبان فارسی"، *مجله زبان و زبان شناسی*، سال دوم، شماره دوم، پیاپی ۴، پائیز و زمستان ۱۳۸۵.
- کشانی، خسرو (۱۳۷۱)، *اشتقاق پسوندی در زبان فارسی امروز*، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- _____ (۱۳۷۲)، *فرهنگ فارسی زانسو*، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- کلباسی، ایران (۱۳۸۰)، *چاپ اول*، *ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز*، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

• ماهوتیان، شهرزاد (۱۳۸۷، چاپ پنجم)، *دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی*. ترجمه سید مهدی سمائی، تهران، نشر مرکز.

• ناتل خانلری، پرویز (۱۳۸۲، چاپ هشتم)، *دستور زبان فارسی*، تهران، فرهنگ نشر نو.

• هاشمی میناباد، حسن و شمسی و مریم (۱۳۸۶)، "بررسی الگوهای واژه سازی در دفتر اول فرهنگ واژه های مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی"، *مجله زبان شناسی*، سال بیست و دوم، شماره اول، تابستان، ۱۱۷-۱۰۹.

فهرست منابع انگلیسی

- Admas, v. (1973), *An introduction to Modern English Word-formation* (London: Longman)
- Anderson, S.R (1992), *A-morphous morphology*, Cambridge : Cambridge University Press.
- Aronoff , M. and k.Fudman (2005), *What Is Morphology* , Cambridge, (Mass) : The MIT Press.
- Bauer , L (1986), *English word – formation*, Cambridge : Cup
- Bendjaballa & Etal (2000), *Morphology 2000*
- Booij ,G (2004), "The boederline between derivation and compounding."
- Carstairs – Maccarthy , Andrew (1992) *Current Morphology* , Routledge. London

- Crystal , David (1990) , *A Dictionary of Linguistics And Phonetics* , Basil Blackwell.
- Fromkin,Victoria(1988), *An Introduction to language* ,MIT Press Ltd.
- Haspelmath ,Martin (2002),*Understanding Morphology* , Oxford University Press Inc.
- Jackendoff , Ray (1972),*Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge , MA : MIT Press.
- Jensen , J (1989) , *Morphology* , Amesterdam , Benjamins.
- Katamba , Francis (1993) *Morphology* , Mac Millan press , LTD.
- Kiet & Brown Encyclopedia (2006),Oxford University Press.
- Matthews , P . (1991), *Morphology* , Cambridge University Press.
- Nida , Eugene (1963) ,*Morphology* , The University or Michigan Press
- Spencer , Andrew , Aronold M . Zwicky , (2001),*The handbook of Morphology*,Blackwell Publishing.
- Spencer , A. (1991), *Morphological Theory* ,Oxford: Blackwell.
- Trask , R . L (1993), *A Dictionary of Grammatical terms in Linguistics* , Routledge , London.
- Ullmann , s. (1962), *Semantics : An Introduction to the study of meaning* , Oxford : Basil , Blacwell

Abstract::

"A morphological and semantic study of the derivational terms enacted by the Academy of Persian language & literature and their adoption with common rules in Farsi word formation."

The present study investigates the derivational terms enacted by the Academy of Persian language and literature.

A collection of Persian derived words is taken from the 6 volume which were printed by the Academy. The suffix selection is done based on their presence in two of the works of Sadeghi (1991-1993), Kalbasi (1999).

The investigation takes into consideration both morphological and semantic study of derivational terms.

Our finding shows that some derivational words which enacted by the Academy aren't adopted with common rules in Farsi word formation .

This disstration is organized to five chapters including introduction, literature view, theoretical foundations, analyzing the data, conclustion and suggestion for future studies.

Zahra Ansari